

СПОСАБЫ ПЕРАКЛАДУ РЭАЛІЙ З БЕЛАРУСКІХ НАРОДНЫХ КАЗАК НА НЯМЕЦКУЮ МОВУ

А. В. Зеляноўская¹⁾, Е. А. Сячко²⁾

¹⁾ *Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4
220030, г. Мінск, Беларусь, Zeliano@bsu.by*

²⁾ *Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, пр. Незалежнасці, 4
220030, г. Мінск, Беларусь, seckolena@gmail.com*

У артыкуле падрабязна разглядаецца такі лінгвістычны феномен, як рэаліі і іх віды, прыводзяцца спосабы перакладу такіх уласцівых пэўнай культуры паняццяў на замежную мову. На прыкладзе перакладу рэалій з беларускіх народных казак разглядаюцца цяжкасці, з якімі сутыкаецца перакладчык у сваёй працы з такімі лексемамі, падкрэсліваецца значнасць выдатнага валодання ня толькі замежнай мовай, але і асаблівасцямі двух культур у цэлым.

Ключавыя словы: рэаліі; беларуская казка; культурная каштоўнасць; бытавая лексіка; спосабы перакладу рэалій; захаванне ўнікальнасці.

СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА РЕАЛИЙ ИЗ БЕЛОРУССКИХ НАРОДНЫХ СКАЗОК НА НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК

А. В. Зеленовская¹⁾, Е. А. Сечко²⁾

¹⁾ *Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4
220030, г. Минск, Беларусь, Zeliano@bsu.by*

²⁾ *Белорусский государственный университет, пр. Независимости, 4
220030, г. Минск, Беларусь, seckolena@gmail.com*

В статье подробно рассматривается такой лингвистический феномен как реалии и их виды, приводятся способы перевода таких свойственных определенной культуре понятий на иностранный язык. На примере перевода реалий из белорусских народных сказок рассматриваются трудности, с которыми сталкивается переводчик в своей работе с такими лексемами, подчеркивается значимость отличного владения не только иностранным языком, но и особенностями двух культур в целом.

Ключевые слова: реалии; белорусская сказка; культурная ценность; бытовая лексика; способы перевода реалий; сохранение уникальности.

WAYS OF TRANSLATING CULTURE-SPECIFIC ELEMENTS FROM BELARUSIAN FOLK TALES INTO GERMAN

A. V. Zelenovskaya¹⁾, E. A. Sechko²⁾

¹⁾ *Belarusian State University, 4 Nezavisimosti Ave.
220030, Minsk, Belarus, Zeliano@bsu.by*

²⁾ *Belarusian State University, 4 Nezavisimosti Ave.
220030, Minsk, Belarus, seckolena@gmail.com*

The article discusses in detail such linguistic phenomenon as culture-specific elements and their types, and provides ways of translating such specific concepts into a foreign language. On the example of translating realia from Belarusian folk tales, the difficulties faced by the translator in the work with these lexemes are discussed, and the importance of excellent command not only of the foreign language, but also of the peculiarities of the two cultures as a whole is emphasized.

Keywords: culture-specific elements; Belarusian fairy tales; cultural value; everyday vocabulary; ways of translating fairy tales; preservation of uniqueness.

Мова кожнай асобнай нацыі ўяўляе сабой жывы арганізм, які цесна звязаны з гісторыяй, культурай і сацыяльным жыццём гэтай нацыі. Калі носьбіты розных моў узаемадзейнічаюць і размаўляюць адзін з адным, яны перадаюць сваю культуру праз сваю мову, і перакладчык выконвае важную ролю ў гэтым працэсе. Бясспрэчна, што розныя нацыі ўспрымаюць сітуацыю праз прызму сваёй роднай мовы, і гэта ўплывае на фарміраванне культурна-абумоўленых з'яў і паняццяў, ўнікальных для кожнай мовы. Гэтыя з'явы выяўляюцца ў розных сферах чалавечай дзейнасці, асабліва ў носьбітаў іншых моў.

Паводле Л. М. Собалева, тэрмін «рэаліі» ставіцца да слоў і выказаў, якія звязаны з побытам і культурай пэўнай нацыі і не маюць эквівалентаў у іншых мовах з-за адсутнасці аналагічных прадметаў і з'яў у іншых краінах [1, с. 290]. Блізкае ўзаемадзеянне паміж мовай і культурай выразна выяўляецца ў рэаліях. Згодна з Л. С. Бархударавым, рэаліі – гэта словы, якія абазначаюць прадметы і паняцці, якіх няма ў практычным вопыце людзей, якія будуць размаўляць на іншай мове [2, с. 95]. Калі ў матэрыяльнай сферы або ў духоўным жыцці чалавека з'яўляюцца новыя з'явы або прадметы, гэта абавязкова адлюстроўваецца ў яго мове.

І. С. Аляксеева ў сваёй працы «Введение в переводоведение» дзеліць рэаліі (у працы яны называюцца экзатызмамі, або словамі-рэаліямі) на тры наступныя катэгорыі: А) геаграфічныя Б) этнаграфічныя, якія дзеляцца на: 1) словы, якія абазначаюць прадметы адзення і абутку; 2) словы, якія абазначаюць будынкі і прадметы побыту; 3) назвы відаў дзейнасці, характэрных толькі для дадзенай краіны/нацыянальнасці, і назвы дзеячаў; 4) назвы рытуалаў, гульняў, звычаяў і да т. п.; 5) словы, якія адносяцца да сферы міфалогіі і культу, і б) «рэаліі-меры і рэаліі-грошы»; В) грамадска-палітычныя [3, с. 181].

На працягу многіх стагоддзяў менавіта сяляне складалі большую частку насельніцтва Беларусі. Улічваючы невысокі ўзровень жыцця і пастаянную неабходнасць цяжка працаваць, нядзіўна, што большасць казак з'яўляюцца менавіта бытавымі. Людзі часта апісвалі тое, што бачылі і з чым узаемадзейнічалі на штодзённай аснове. Тэрмін «бытавая лексіка» акрэслівае паўсядзённую, бытавую і гаспадарчую сферы жыцця чалаве-

ка, а таксама яго працоўную дзейнасць. Рэаліі, сустракаемыя ў тэкстах казак адносяцца ў першую чаргу да гэтай катэгорыі, і мы можам падзяліць іх на наступныя групы: назвы прадметаў гаспадарчага ўжытку і прылад працы; назвы гаспадарчых пабудоў, памяшканняў і іх частак; назвы ежы і страў беларускай нацыянальнай кухні; назвы адзення, галаўных убораў; транспарт. На жаль, беларускія казкі не перакладаліся на нямецкую мову, таму ў сваёй працы мы прапануем свае варыянты перакладу рэалій і паспрабуем прааналізаваць выкарыстанне розных спосабаў перакладу.

Сярод найбольш распаўсюджаных спосабаў перакладу рэалій можна вылучыць [4, с. 118–119]:

1. Транслітарацыя, транскрыпцыя.
2. Калька, ці калькаванне.
3. Апісальны («тлумачальны») пераклад.
4. Набліжаны (прыпадабняльны) пераклад або функцыянальны аналаг.
5. Стварэнне новага тэрміна, г. зн. выкарыстанне неалагізму.

Пераважней за ўсё пры перакладзе слоў-рэалій звяртацца к набліжанаму перакладу. Гэты спосаб заснаваны на выкарыстанні функцыянальнага аналага, які ў чытача перакладу выклікае тыя ж асацыяцыі, што і ў чытача арыгінала.

У ходзе працы з тэкстамі беларускіх народных казак намі было выяўлена 59 слоў-рэалій. З іх 17 адносяцца да групы прадметаў хатняга ўжытку і інструментаў, 16 да назваў ежы і страў беларускай нацыянальнай кухні, 15 да назваў адзення, галаўных убораў, 6 да назваў гаспадарчых пабудоў, памяшканняў і іх частак, 5 да групы назваў транспартных сродкаў.

Большасць слоў-рэалій, якія мы знайшлі, адносяцца да назваў прадметаў хатняга ўжытку і інструментаў. Пры перакладзе слоў гэтай катэгорыі мы прыбеглі да наступных спосабаў:

падбор функцыянальнага аналага, які амаль дакладна перадае семантычнае значэнне слова-рэаліі (*кораб* (выраб з лубу, бяросты, саломы і інш. для захавання, пераноскі ці ўпакоўкі чаго-небудзь) – ‘der Korb’; *кашэль* (вялікая кашолка, звычайна з лучыны) – ‘der Weidenkorb’; *таўкач* (кароткая прылада з патоўшчаным круглым канцом, якой таўкуць што-небудзь) – ‘der Stößel’);

апісальны пераклад, які дае даволі агульнае паняцце аб прадмеце (*фаска* (кадачка з вушкамі) ‘kleine Bottich’);

стварэнне неалагізму, новага тэрміна (*чапяла* (спецыяльна загнутая на канцы лапатачка з ручкай для захоплівання гарачай скаварады) – ‘der Topfnehmer’).

Пры перакладзе слоў-рэалій, якія абазначаюць назвы ежы і стравы беларускай нацыянальнай кухні, часцей за ўсе мы таксама выкарыстоўвалі падбор функцыянальнага аналага ў нямецкай мове, радзей кальку ці транлітарацыю з паясняльным перакладам: функцыянальны аналаг: *квашаніна* (халадзец, студзень) – ‘die Sulze’; *поліўка* (вадкая страва з мучной прыправай) – ‘die Mehlsuppe’; *крупеня* (крупяны суп) – ‘die Getreidesuppe’; калька: *сушак хлеба, скарынка* (сухі кавалак хлеба) – ‘das Trockenbrot’; транлітарацыя з паясняльным перакладам: *сыта* (абрадавае беларускае пітво – мёд, разведзены вадой) – ‘Syta (Honig mit Wasser verdünnt – belarussisches Festtagsgetränk)’.

Пры перакладзе слоў-рэалій з катэгорыі «назвы гаспадарчых пабудоў, памяшканняў і іх частак» мы прыбеглі таксама ці да падбору ў нямецкай мове функцыянальнага аналага (*клець* (традыцыйная сялянская будыніна для захавання збажыны, маёмасці) – ‘der Abstellraum’, ці да апісальнага, тлумачальнага пераклада: *засек* агароджанае месца ў свірне для ссыпання збожжа, мукі – ‘Platz, wo das Getreide in der Scheune gelagert wird’.

Да транслітарацыі з тлумачэннем часцей за ўсе мы звярталіся ў выпадку пераклада назваў адзення, галаўных убораў: *кафтан* (даўнейшая мужчынская ці жаночая верхняя вопратка з доўгімі поламі) – ‘der Kaftan’ (langes, enges, vorn geknöpftes Obergewand, das früher in Osteuropa getragen wurde); *сярмяга* (верхняе адзенне з грубага даматканага сукна) – ‘die Sarmyaga’ (ein Obergewand aus grobem, selbstgesponnenem Stoff). Словы з гэтай катэгорыі таксама часта меюць функцыянальныя аналагі ў нямецкай мове: *футра* (зімовая вопратка з вырабленых шкур пушнога звера) – ‘der Pelzmantel’; *лапці* (плечены абутак з лыка, бяросты ці вяровак) – ‘Bastschuhe, Pl.’. Пры перакладзе слоў-рэалій гэтай групы таксама выкарыстоўваецца калькаванне: *армяк* (даўней у сялян: від верхняга адзення з тоўстага сукна) – ‘Bauernmantel’.

Словы з катэгорыі «транспартныя сродкі» ў большасці выпадкаў перакладаліся пры дапамозе функцыянальных аналагаў: *калёсы* конная чатырохколая гаспадарчая павозка – ‘das Lastfuhrwerk’; *воз* (сродак гужавога транспарту, прызначаны для язды і перавозкі грузаў) – ‘das Fuder’.

Такім чынам, пры перакладзе слоў-рэалій з беларускіх народных казак мы звярталіся да такіх спосабаў перакладу, як набліжаны (функцыянальны) пераклад (68%), апісальны пераклад (5%), калькаванне (5%), стварэнне неалагізмаў (5%) і транслітарацыя з тлумачэннем (17%).

Функцыянальны пераклад часцей за ўсё выкарыстоўваецца з тымі адзінкамі бытавой лексікі, што з’яўляюцца характэрнымі для выкарыстання не сярод сялян, а сярод вышэйшых саслоўяў і людзей з лепшым узроўнем жыцця. Гэта можа быць звязана з тым, што такія людзі былі

здольныя падарожнічаць і мець зносіны з прадстаўнікамі іншых культур, і ў выніку нешта запазычылі з яе (гэта тычыцца ў першую чаргу адзення і транспарту). Вялікая колькасць функцыянальных аналагаў ў катэгорыі ежа можа быць растлумачана падобным кліматам нашай краіны і Германіі, з-за чаго мы маем падобныя культуры для вырошчвання ў сельскай гаспадаркі.

У выпадку адсутнасці функцыянальнага аналага нам прыходзілася звяртацца да калькавання ці апісальнага пераклада. Аднак гэтыя метады не з'яўляецца аптымальнымі з-за сваёй грувасткасці і няпоўнай перадачы значэння слова, што ў некаторых выпадках можа прывесці да страты сэнсу амаль што ўсёй казкі, прынамсі яе арыгінальнасці і ўнікальнасці.

Таксама пры перакладзе слоў-рэалій з беларускіх казак мы выкарыстоўвалі неалагізмы, калі яго абалонка дазваляла прадставіць з'яву ці слова не занадта штучна.

Да транслітарацыі з тлумачэннем мы звярталіся ў выпадку, калі ні адзін з вышэйпералічаных спосабаў не ўяўляўся магчымым.

Пераклад беларускіх «казачных» рэалій на нямецкую мову – гэта складаная задача, якая патрабуе ведаў і разумення абедзвюх культур. Розныя спосабы перакладу могуць быць выкарыстаны ў залежнасці ад кантэксту і семантычнага значэння рэалій. Неабходна зберагчы ўнікальнасць і культурную каштоўнасць гэтых важных для захавання каларыту словаў пры перакладзе, каб перадаць чытачам багацце і разнастайнасць беларускай культуры.

Библиографические ссылки

1. *Соболев Л. Н.* О переводе образа образом // Вопросы художественного перевода / Л. Н. Соболев. – М., 1955. – 290 с.
2. *Бархударов Л. С.* Язык и перевод: вопросы общей и частной теории перевода. / Л. С. Бархударов. – М. : ЛКИ, 2010. – 240 с.
3. *Алексеева И. С.* Введение в переводоведение : учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / И. С. Алексеева. – 6-е изд., стер. – СПб. : Филологический факультет СПбГУ; М. Издательский центр «Академия», 2012. – 368 с.
4. *Зеленовская А. В.* Практикум по переводу с немецкого языка на русский = Übersetzungspraktikum aus dem Deutschen ins Russische : учеб. пособие / А. В. Зеленовская [и др.]. – Минск : БГУ, 2019. – 199 с. : ил.